

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.74-3.5>**Н. Д. Краснянська**старший викладач кафедри українознавства та соціальних наук
Одеського державного екологічного університету**О. Р. Слободянюк**старший викладач кафедри українознавства та соціальних наук
Одеського державного екологічного університету

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТА ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА

У статті розглядаються проблеми забезпечення сталого розвитку суспільства в контексті екологічної освіти. Провідні вчені-екологи, спираючись на результати глибокого аналізу глобальних екологічних проблем, стверджують, що ніякі науково-технічні новації, екологічні та соціальні реформи самі по собі не зможуть забезпечити поступальний сталий, екологічно збалансований розвиток людства. Ключову роль у цьому відіграватиме формування високого рівня екологічної культури і розвиток екологічної освіти в інтересах сталого розвитку. Екологічна освіта для сталого розвитку – це системний базовий складник освіти для сталого розвитку, орієнтований на системну екологізацію всіх сфер життєдіяльності, економіки як ключового фактора досягнення сталої збалансованості інтересів суспільства і природи. Нині екологічний імператив, екологічна парадигма мають стати керівними у практиці підготовки спеціалістів будь-якого профілю діяльності. Мислення фахівців найрізноманітніших професій має стати екологічним. Роль освіти у подоланні екологічної кризи, розвитку суспільства є надзвичайно високою, оскільки лише вона здатна створити передумови для формування керівної еліти, яка зможе реалізувати потужні вітчизняні можливості на благо свого народу, європейської і світової спільноти та впливати на споживацькі відносини й дії пересічного громадянина у повсякденних роботах та житті. Екологічні проблеми, досягши планетарного масштабу, утворюють нову соціальну реальність. Екологічні знання, навички, переконання сьогодні особливо необхідні для виховання нового ціннісного ставлення до природи, розвитку світоглядної свідомості людини. Метою довгострокової стратегії сталого розвитку України є вдосконалення суспільного середовища на гуманістичних засадах сталості та безпеки; формування вільної, забезпеченої всіма можливостями для самовиявлення, фізично та духовно розвиненої особистості, яка живе в гармонії із собою, іншими людьми й навколишнім світом. Реалізація інтеграційних прагнень України потребує дотримання загальноприйнятих екологічних норм поведінки усіх громадян країни, що своєю чергою вимагає суттєвого перегляду організації та змісту навчального процесу у напрямі посилення здатності молоді до безперервного екологічного навчання на засадах формування громадянської свідомості та активності. Екологічна освіта є передумовою та водночас пріоритетним засобом досягнення сталого розвитку. Отже, на сучасному етапі реформування освіти має утвердитися нова позиція стосовно екологічної освіти як інструменту соціалізації особи, її адаптації до життя в урбанізованому середовищі в умовах розвитку громадянського суспільства.

Ключові слова: сталий розвиток, освіта, екологічна освіта, екологічна культура, навколишнє середовище.

Постановка проблеми. Сучасний стан навколишнього середовища змусив населення планети задуматися про її захист. Господарська діяльність людства останнім часом привела до серйозного забруднення навколишнього середовища. Ця тема являється актуальною тому, що стан довкілля є важливим чинником існування людської цивілізації. У главі 36 Програми Дій «Порядку денного на XXI століття» було проголошено, що освіта є фундаментом сталого розвитку, а формування нового світогляду має бути орієнтоване на створення умов для збереження життя на планеті Земля шляхом:

- переорієнтації освіти на питання сталого розвитку;
- забезпечення професійної підготовки людей протягом усього життя;

– поширення поінформованості населення з питань стану довкілля і проблем виживання людства [7, с. 28]

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників, що займаються вивченням екологічної освіти для сталого розвитку, можна назвати таких вчених, як В. Акоюн, О. Бондар, В. Барановська, О. Єресько, Г. Білявський, В. Боголюбов, Н. Демченко, Г. Кремечек, В. Крисаченко, К. Левківський та інші. В публікації під редакцією О. Бондар, В. Барановської, О. Єресько [2] уперше узагальнено та систематизовано сучасні уявлення про сталий (гармонійний, еколого збалансований) розвиток суспільства, основні завдання та роль екологічної освіти для сталого розвитку, методичні матеріали для

формування екологічної компетентності та ноосферні орієнтири розвитку екологічної освіти для сталого розвитку. На думку вченого В. Боголюбова, екологічна освіта зможе посісти беззаперечне місце за умови, якщо вона буде орієнтована на сталий розвиток. За умови різних підходів до розгортання екологічної освіти важливим залишається спрямування її змісту на вихід з екологічної кризи, гарантування екологічної безпеки сталого розвитку [1, с. 159–164]. Як справедливо зазначав В. Вернадський, ані саме життя, ані еволюція його форм не можуть бути незалежними від біосфери, яка є єдиним можливим середовищем життя і практичної діяльності людини [3, с. 470–482]. Аналіз наукових праць у галузі дослідження екологічної освіти для сталого розвитку вимагають подальшого вивчення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В наш час Земна цивілізація вступила в епоху антропогенно переважаної Землі, критичного стану біосфери, наочним доказом чого є екологічна криза. Екологічна освіта для сталого розвитку є новим освітнім напрямом, який лише починають впроваджувати. Для позитивного розвитку наукового та освітнього складників сталого розвитку важливими завданнями є: державна підтримка наукових досліджень з проблем переходу до сталого розвитку; введення навчальних дисциплін «Сталий розвиток» та «Екологія» як базового компонента в освітні програми.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження значення екологічної освіти для сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. На початку XXI ст. стало очевидно, що суперечності між постійно зростаючими суспільними потребами і обмеженими можливостями біосфери щодо їх задоволення ставлять під загрозу подальше існування людини як біологічного виду. Сучасний етап цивілізаційного розвитку характеризується намаганням перейти на нову форму розвитку системи «суспільство – природа» у межах концепції сталого розвитку. Базуючись на основних ідеях і принципах, декларованих на конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992), Україна вважає доцільним перехід до сталого розвитку, за якого забезпечується збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, збереження сприятливого стану навколишнього середовища і природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення життєвих потреб нинішнього і майбутніх поколінь. Основна мета сталого розвитку України – забезпечення динамічного соціально-економічного зростання, збереження якості навколишнього середовища і раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь через побудову високоефективної економічної системи, що

стимулює екологічну сталість, продуктивну працю, науково-технічний прогрес, а також має соціальну спрямованість.[6, с. 70].

Освіта є передумовою та водночас пріоритетним засобом досягнення сталого розвитку. Згідно з Порядком денним на XXI століття освіта має вирішальне значення для забезпечення інформованості з питань екології та етики, формування цінностей і підходів, прищеплення навичок і заохочення поведінки, сумісної зі сталим розвитком. На 57-й сесії Генеральної Асамблеї ООН період 2005–2015 рр. проголошено Десятиліттям освіти в інтересах сталого розвитку, який слід розуміти як безперервний навчальний процес, включаючи розширення знань, формування спеціальних навичок, життєвих позицій і цінностей щодо здорового способу життя в гармонії з природою. [4, с. 69]. Це потребує переходу від методів, орієнтованих лише на передачу інформації, до ширшого впровадження активних методів навчання. Імплементация ОСР відбувається через інтеграцію її тем у всі навчальні дисципліни, а також організацію спеціальних тематичних програм.

В Україні за останній період прийнято базові нормативно-правові акти у сфері освіти, Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»), Національну доктрину розвитку освіти, затверджено Концепцію екологічної освіти в Україні (2001 р.), закон України «Про освіту», закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». Реформи ознаменовані запровадженням нових стандартів освіти та принципів Болонської декларації, формуванням нормативної бази, яка регламентує порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності з урахуванням світового досвіду. Створена національна система завдань та показників Цілей сталого розвитку, яка забезпечує міцну основу для подальшого комплексного моніторингу країни. Загалом 17 цілей та 86 національних завдань інкорпоровані у 145 нормативно-правових актів Уряду [9]. Проте, на наш погляд, глибина освітніх реформ, їх якість і ефективність роботи навчальних закладів і установ не можуть ще повною мірою задовольнити сучасні потреби особистості і суспільства. Також негативним аспектом є несформованість інституційного забезпечення впровадження концепції освіти в інтересах сталого розвитку (ОСР) у практику. Навчальні курси з ОСР викладаються лише в окремих вітчизняних ВНЗ. Актуальними залишаються проблеми доступності та якості освіти. Досі екологічна освіта України продовжує базуватись на засадах підходу до природи як до невичерпного ресурсу без урахування катастрофічних наслідків такого підходу. А ці наслідки вже призвели до незворотних змін і потребують як докорінної перебудови підходів до формування

загальних засад екологічної освіти, так і до підготовки «екологів-професіоналів» для всіх ланок і систем господарювання та забезпечення належного рівня техногенно-екологічної безпеки життєдіяльності [8].

Пріоритетними напрямками імплементації засад сталості в освіті повинні стати: модернізація змісту освіти на основі компетентного підходу, переорієнтація на цілі сталого розвитку шляхом інтеграції відповідних навчальних програм у системи освіти всіх рівнів – від дошкільної до вищої, включаючи неформальну освіту та освіту в неурядовому секторі; формування інституційних та організаційних засад для реалізації положень плану здійснення Десятиліття освіти ООН в інтересах сталого розвитку і Стратегії Європейської економічної комісії ООН для освіти в інтересах сталого розвитку (2005 р.); створення сучасної інфраструктури та матеріально-технічної бази для системи освіти; розвиток наукового потенціалу освітньої сфери та механізмів його практичної реалізації в частині продукування, апробації та поширення освітніх інновацій, а також розроблення новітніх ресурсозберігаючих і екологічно безпечних технологій; інституалізація соціального партнерства в освіті шляхом створення спільних органів за участю представників урядових структур, навчальних закладів, місцевих громад, роботодавців [5]. Рівень освіти є одним з трьох складників індексу людського розвитку (разом з ВВП на душу населення та середньою тривалістю життя) [9]. Генеральна Асамблея ООН оголосила з 2005 року початок Декади освіти в інтересах екологічно збалансованого розвитку. Це означає, що освіті в інтересах сталого розвитку належить зайняти чільне місце серед пріоритетів сталого розвитку в XXI столітті [1, с. 265–266]. На сучасному етапі реформування освіти має утвердитися новий підхід до розуміння екологічної освіти як до інструменту соціалізації індивідуума, його адаптації до життя в урбанізованому середовищі в умовах розвитку громадянського, інформаційного суспільства. Такий підхід до розуміння екологічної освіти дає змогу представити її як нову освітню галузь з надпредметними функціями, спрямованими на формування ціннісних орієнтацій ставлення до довкілля: природного і штучного – перетвореного людською діяльністю, та внутрішнього світу самої людини, її здоров'я, духовних і матеріальних потреб. Екологічна освіта повинна отримати статус стратегічної, масштабної, важливої пріоритетної галузі, з розширеним і оновленим змістом, формою та методами навчання [8].

Висновки і пропозиції. Однією з передумов досягнення збалансованого сталого розвитку суспільства виступають наука і освіта, які водночас є і найважливішими інструментами розвитку демократії. На всіх стадіях розробки і втілення концепції сталого розвитку – від з'ясування потреби, формулювання ідей до практичної реалізації, вона потребує міцного, глибокого і розгалуженого науково-теоретичного підґрунтя і максимальної широкої освітньої та роз'яснювальної роботи. Екологічна освіта та виховання повинні бути спрямовані на формування екологічної свідомості молоді, на знання нею законів живої природи, розуміння суті взаємин живих організмів з навколишнім середовищем.

Список використаної літератури:

1. Боголюбова В.М. Формування змісту освіти в інтересах сталого розвитку суспільства. *Науковий вісник НУБіП України : зб. наук. праць*. Київ : Вид-во НУБіП України, 2011. С. 159–164, 265–266.
2. Бондар О.І., Барановської В.Є., Єресько О.В. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях : науково-методичний посібник для вчителів. Херсон : Гринь Д.С., 2015. 228 с.
3. Вернадский В.И. Несколько слов о ноосфере. *Биосфера и ноосфера*. Москва : Рольф, 2002. С. 470–482.
4. Доповідь України до Конференції ООН зі сталого (збалансованого) розвитку Ріо + 20 (проект) / За ред. Л.Г. Руденка. Київ : Інститут географії НАН України, 2012. С. 69.
5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017р. № 2145-VIII. URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/>.
6. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2019, № 16. С. 70.
7. Кононенко О.Ю. Актуальні проблеми сталого розвитку : навчально-методичний посібник. Київ : ДП «Прінт сервіс», 2016. С. 28.
8. Резолюція учасників Всеукраїнського екологічного форуму «Екологічна освіта для сталого розвитку: проблеми, пошуки, інновації» Київ, 4–5 березня 2015 р. URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/4-5-03-2015.pdf>.
9. Цілі сталого розвитку: Україна / Національна доповідь. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>.

Krasnianska N., Slobodyanyuk O. Sustainable development and environmental education

The article considers the problems of ensuring sustainable development of society in the context of environmental education. Leading environmental scientists of the world, based on the results of in-depth analysis of global environmental problems, argue that no scientific and technological innovations, environmental and

social reforms alone will be able to ensure sustainable, environmentally balanced development of mankind. The formation of a high level of environmental culture and the development of environmental education in the interests of sustainable development will play a key role in this. Environmental education for sustainable development is a systemic basic component of education for sustainable development, focused on the systematic greening of all spheres of life, the economy as a key factor in achieving a sustainable balance of interests of society and nature. Currently, the environmental imperative, the environmental paradigm should become the guiding principles in the practice of training specialists in any field of activity. The thinking of specialists in various professions must become environmentally friendly. The role of education in overcoming the environmental crisis, the development of society is extremely high, because only it can create the conditions for the formation of a ruling elite that can realize powerful domestic opportunities for the benefit of its people, European and world, community, work and life. Ecological problems, having reached a planetary scale, form a new social reality. Ecological knowledge, skills, beliefs are especially necessary today for the education of a new value attitude to nature, the development of human worldview. The purpose of Ukraine's long-term strategy for sustainable development is to improve the social environment on a humanistic basis of sustainability and security; formation of a free, provided with all opportunities for self-expression, physically and spiritually developed personality, living in harmony with himself, other people and the world around him. The implementation of Ukraine's integration aspirations requires compliance with generally accepted environmental standards of behavior of all citizens, which in turn requires a significant review of the organization and content of the educational process to strengthen the ability of young people to lifelong learning based on civic awareness and activity. Environmental education is a prerequisite and at the same time a priority means of achieving sustainable development. Thus, at the present stage of education reform, a new position should be established regarding environmental education as a tool for socialization of the individual, his adaptation to life in an urban environment, in the conditions of civil society development.

Key words: *sustainable development, education, ecological education, ecological culture, environment.*